PRZEMYSŁAW JÓŹWIKIEWICZ[1]
Uniwersytet Wrocławski (Polska)

Rzeczywistość posttotalitarna a sytuacja ukraińskiego słownictwa informatycznego

The post-totalitarian reality and the situation of the Ukrainian computer terminology. In the article we consider the situation of the Ukrainian computer terminology (its origins: the 60s and 70s, as well as present status) first of all in the context of the Russian influence within the language, in the economy and the social sphere. There are shortly presented some problems associated with the history of the creation of Ukrainian computer terminology, with the legislation and functioning of this terminology (for example: Ukrainian translation of the IT products, the presence of Russian conceptual base for science, technique, technology and the problem of borrowings).

Keywords: Ukrainian computer terminology, Russian influence, legislation, linguistic situation in Ukraine, borrowings.

Посттоталітарна дійсність а ситуація української комп'ютерної лексики. У статті обговорено ситуацію української комп'ютерної лексики (її початки у 60-х, 70-х рр. XX ст., але й сучасний стан) передусім у відношенні до російських впливів, як у мові, так і в економії, чи у сфері соціуму. Коротко описано історію виникнення української комп'ютерної лексики, юридичні обставини, в межах яких вона існує, висвітлено проблемні позиції пов'язані з її функціонуванням (українська локалізація програмних продуктів, „спадщина" російської поняттєвої бази в області науки, техніки, технології, проблема запозичень тощо).

Ключові слова: українська комп'ютерна лексика, російські впливи, законодавство, мовна ситуація в Україні, запозичення.

[1] **Adres do korespondencji:** Instytut Filologii Słowiańskiej, 53-313 Wrocław, ul. Pocztowa 9. **E-mail:** P.JOZWIKIEWICZ@slawistyka.uni.wroc.pl.

© for this edition by CNS

Rozpad ZSRR był końcem jednej, a zarazem początkiem kolejnej epoki nie tylko w odniesieniu do sytuacji geopolitycznej na świecie, ale również na wielu innych płaszczyznach. Pozycja Moskwy wobec wybijających się na niepodległość poszczególnych republik związkowych, a także krajów Europy Środkowo-Wschodniej mimo zachodzących w nich demokratycznych przemian jeszcze długo pozostawała, a w przypadku niektórych państw pozostaje nadal, wyraźnie nadrzędna, by nie powiedzieć dominująca. Wpływy rosyjskie widoczne są tu w sferze gospodarki, polityki, kultury *etc*., jak też na płaszczyźnie językowej (a ściślej, stałych dążeń do podniesienia statusu, jaki język rosyjski ma w tych krajach). Stwierdzenie to w najmniejszym chyba stopniu odnieść można do państw nadbałtyckich — Białoruś, republiki azjatyckie czy Ukraina pozostają nadal w szerokim spektrum rosyjskich oddziaływań. Trzeba tu wyraźnie zaznaczyć, że ich skala oraz zasięg są dość zróżnicowane, a uzależnione jest to od wielu, niekiedy dość specyficznych czynników.

Wpływy rosyjskie (także w kwestii polityki językowej) zintensyfikowane[2] niemal sto lat temu wciąż są widoczne, choć od przemian, które zburzyły pojałtański porządek świata, minęło już prawie ćwierćwiecze. Dają się one w dalszym ciągu zauważyć na Ukrainie, w kraju targanym wieloma konfliktami natury politycznej, społecznej czy językowej, a ich zasięg jest wciąż ogromny.

W niniejszym artykule pragnę pokrótce przedstawić stan obecny ukraińskiego słownictwa informatycznego, ze szczególnym uwzględnieniem opisu mechanizmów, dzięki którym w warunkach ukraińskiej rzeczywistości posttotalitarnej język Puszkina, Łomonosowa i Tołstoja wywiera nadal taką presję na ów specyficzny podsystem leksykalny języka ukraińskiego. Samo funkcjonowanie ukraińskiego słownictwa informatycznego potraktować bowiem można jako swoisty papierek lakmusowy rozwoju nie tylko ukraińskich zasobów leksykalnych rozumianych całościowo, lecz także szerzej — sytuacji języka ukraińskiego w pewnym ujęciu społecznym, a nawet funkcjonowania struktur biznesowych czy nawet państwowych.

Należy podkreślić, że pierwsze (raczej nieudane i sztuczne) próby stworzenia ukraińskich zasobów terminologicznych opisujących techniki obliczeniowe podjęto w latach sześćdziesiątych, siedemdziesiątych XX wieku. Proces ten ściśle związany był z rozwojem radzieckiej cybernetyki, a prym w pracach nad maszynami liczącymi wiodły wówczas między innymi ukraińskie ośrodki naukowo-produkcyjne (np. kijowskie Кристал i Квант czy charkowski Хартрон). Jednakże nie można zapominać, że językiem uczonych pracujących w ukraińskich zespołach badawczych (zarówno w Centrum Obliczeniowym AN USRR w Kijowie przemianowanym później na Instytut Cybernetyki AN USRR, wspomnianych ośrodkach naukowo-produkcyjnych, jak i uczelniach wyższych) pozostawał głównie rosyjski, natomiast język ukraiński wykorzystywano sporadycznie. Sytuacja ta była podyktowana między innymi tym, że, jak pisze Łarysa Masenko, „za czasów radzieckich znajomość języka rosyjskiego

[2] Nie można przecież zapominać o imperialnej polityce carskiej Rosji, dla której kwestia ekspansji również w odniesieniu do języka rosyjskiego pozostawała jednym z priorytetów.

© for this edition by CNS

była niezbędnym warunkiem wstępnym udanej kariery, co gwarantowało rosyjskojęzycznej części ludności wyższy w porównaniu z nosicielami języka ukraińskiego status społeczny"[3]. Udział w przedsięwzięciach przemysłu cybernetycznego (a ściślej: cybernetycznego o ukierunkowaniu głównie wojskowym) był niewątpliwie nobilitacją, a funkcjonowanie w środowisku rosyjskojęzycznym nie podlegało dyskusji. Zważywszy zatem na takie właśnie warunki, trudno mówić o ugruntowaniu zrębów ukraińskiej terminologii informatycznej. Stan, w którym to język rosyjski dzierżył palmę pierwszeństwa w tej (ale nie tylko) dziedzinie nauki i techniki, trwał aż do końca lat osiemdziesiątych XX wieku.

Ostatnie ćwierćwiecze to w historii postępu cywilizacyjnego okres szczególny. Rozwój elektroniki, technologii informacyjnych i telekomunikacji doprowadził do sytuacji, w której człowiek jest bezwzględnie uzależniony od urządzeń elektronicznych oraz komunikacji wykorzystującej zdobycze cyfrowego świata. Proces stopniowej, jednak w początkowym okresie niezwykle powolnej informatyzacji społeczeństwa ukraińskiego rozpoczął się wkrótce po uzyskaniu przez Ukrainę niezależności państwowej, a uzależniony był on przede wszystkim od światowych tendencji w tej sferze oraz rosnącego i coraz powszechniejszego dostępu do nowoczesnych technologii użytkowników indywidualnych.

Mając to na uwadze, można rzec, iż w tym właśnie czasie rozpoczął się drugi etap rozwoju ukraińskiego słownictwa informatycznego, etap, w którym do głosu dochodzi *stricte* ukraińska leksyka, a liczba zapożyczeń z języków zachodnich, głównie z języka angielskiego, wpływa na omawiane zasoby leksykalne na niespotykaną dotychczas skalę. W błędzie będzie jednak ten, kto stwierdziłby, że rola języka rosyjskiego przy współtworzeniu (czy raczej degradacji?) tego podsystemu języka ukraińskiego dobiegła końca — język rosyjski odgrywał (podobnie jak rosyjska gospodarka czy sfery biznesowe powiązane z IT) i odgrywa tu nadal bardzo ważne, głównie jednak negatywne role. Jest to możliwe nie tylko ze względu na bliskość genetyczną obu języków, powiązania historyczne, biznesowe, gospodarcze itd., ale również z uwagi na uwarunkowania legislacyjne, które sprzyjają funkcjonowaniu języka rosyjskiego w ukraińskiej przestrzeni społecznej.

Istnienie słownictwa informatycznego jako integralnego składnika języka ukraińskiego rozumianego całościowo reguluje od strony prawnej Konstytucja Ukrainy. W tym najważniejszym dokumencie w państwie ukraińskim, przyjętym 28 czerwca 1996 roku na 5. sesji Rady Najwyższej Ukrainy, w art. 10 stwierdza się, co następuje: „Державною мовою в Україні є українська мова"[4]. Dalsze zapisy artykułu mówią o ochronie wszechstronnego rozwoju i funkcjonowania języka ukraińskiego we wszystkich sferach życia społecznego na całym terytorium Ukrainy oraz o gwarancjach swobodnego rozwoju, wykorzystania i ochronie języka rosyjskiego i innych

[3] Ł. Masenko, *Język i polityka*, tłum. i red. A. Bracki, Gdańsk 2012, s. 150.
[4] Конституція України, Київ 1997.

© for this edition by CNS

języków mniejszości narodowych[5] zamieszkujących Ukrainę. Zapisy art. 10 Konstytucji Ukrainy wspiera postanowienie[6] ukraińskiego Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 grudnia 1999 roku, w którym wskazano, iż cytowane zdanie należy rozumieć następująco:

[...] українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (частина п'ята статті 10 Конституції України). Поряд з державною мовою при здійсненні повноважень місцевими органами виконавчої влади, органами Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування можуть використовуватися російська та інші мови національних меншин у межах і порядку, що визначаються законами України.

Względem języka funkcjonującego w sferze informatyki do niedawna[7] miał zastosowanie również dokument przyjęty jeszcze za czasów Związku Radzieckiego. W artykule 31 ustawy o językach w Ukraińskiej SRR (28.10.1989 roku)[8] — Мова інформатики czytamy:

В Українській РСР інформатика здійснюється на основі української та російської мов. Комп'ютери, які використовуються в роботі державних, партійних, громадських органів, науково-дослідних, конструкторських установ, засобів зв'язку, у сфері торгівлі, обліку, постачання, в закладах освіти й культури, повинні забезпечувати можливість працювати з україномовними і російськомовними текстами.

Przytoczone zapisy wskazują na teoretycznie wiodącą rolę języka ukraińskiego w państwie naszych wschodnich sąsiadów, jednak w odniesieniu do języka wykorzystywanego w sferze IT w praktyce zrównują status języka ukraińskiego i rosyjskiego. Warto tu jeszcze raz podkreślić: choć zapisy te przyjęto u schyłku istnienia Związku Radzieckiego, to rzutowały one na rozwój technologii informacyjnych już w warunkach niepodległego państwa ukraińskiego. Z perspektywy czasu widać, że ich przyjęcie w takim brzmieniu miało ogromny wpływ na obecność języka rosyjskiego w ukraińskiej sferze IT.

[5] Dnia 10 sierpnia 2012 roku weszła w życie nowa ustawa dotycząca polityki językowej na Ukrainie — Закон „Про засади державної мовної політики" nr 5029-VI. Zgodnie z zapisami ustawy językiem państwowym nadal pozostaje język ukraiński, jednak znacząco rozszerzono wykorzystanie „języków regionalnych"; jeśli liczba osób zamieszkujących dane terytorium i uznających za język ojczysty język inny niż ukraiński przekroczy 10% ogółu ludności, język ten ma obowiązek być wspierany, wykorzystywany i stosowany w urzędach państwowych, samorządowych itd. Zob. Закон України „Про засади державної мовної політики", http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5029-17 [dostęp: 10.09.2012].

[6] Рішення Конституційного Суду України, http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99/ed20120412/paran54#n54 [dostęp: 12.05.2012].

[7] Ustawę o językach w Ukraińskiej SRR z 1989 roku zastąpiła ustawa nr 5029-VI (rozdz. X, ust. 2).

[8] Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки. Про мови в Українській РСР, http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/8312-11 [dostęp: 12.05.2012].

© for this edition by CNS

Przyjęta 4 lutego 1998 roku ustawa o narodowym programie informatyzacji[9] w gruncie rzeczy nie porusza kwestii językowych, skupiając się przede wszystkim na rozwoju bazy informatycznej, zastosowaniu najnowszych technologii w różnych obszarach życia społecznego, tworzeniu rynku produktów informatycznych itp. Późniejsze uzupełnienia prawne związane z funkcjonowaniem dziedziny IT, jeśli brać pod uwagę obecną sytuację językową w tej dziedzinie, w niewielkim stopniu wpłynęły na poprawę faktycznego statusu języka ukraińskiego w obrębie technologii informacyjnych.

Kwestie „ukraińskości" produktów IT, możliwości i korzyści, jakie dałaby dostępność do programów komputerowych w ich ukraińskojęzycznych wersjach, nie były niemal brane pod uwagę, jeśli nie liczyć na przykład wydawanych od 1993 roku dokumentów standaryzacyjnych dotyczących różnych sfer informatyki[10]. Abstrahując od problemów związanych z wewnętrzną spójnością samych procesów standaryzacyjnych[11], efektem takiej polityki, czy raczej jej braku, są trudności ukraińskojęzycznych użytkowników komputerów z dostępem do szerokiego wachlarza oprogramowania w języku ukraińskim, zauważalne problemy w zakresie konstytuowania się ukraińskiej terminologii informatycznej i postępujące wpływy języków rosyjskiego oraz angielskiego w środowisku IT, wśród przeciętnych użytkowników komputerów oraz w Internecie.

Wyraźnym przykładem takich problemów może być kluczowa dla funkcjonowania komputerów i niejako strategiczna dla niemal wszystkich instytucji państwowych, firm prywatnych i użytkowników indywidualnych kwestia typu i jakości systemów operacyjnych instalowanych w komputerach (czego pochodną jest później rodzaj oprogramowania możliwego do zainstalowania w danej jednostce).

---

[9] Закон України Про національну програму інформатизації, http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show?nreg=74%2F98-%E2%F0&find=1&text=%EC%EE%E2%EE%FE&x=5&y=9 [dostęp: 12.05.2012].

[10] ДСТУ 2228-93 Системи оброблення інформації. Підготовлення і оброблення даних. Терміни та визначення; ДСТУ 2229-93 Системи оброблення інформації. Локальні обчислювальні мережі. Терміни та визначення; ДСТУ 2396-94 Системи оброблення інформації. Теорія інформації. Терміни та визначення; ДСТУ 2397-94 Мікропроцесори. Терміни та визначення; ДСТУ 2398-94 Інформація та документація. Інформаційні мови. Терміни та визначення; ДСТУ 2396-94 Системи оброблення інформації. Теорія інформації. Терміни та визначення; ДСТУ 3044-95 Системи оброблення інформації. Подання даних. Терміни та визначення; ДСТУ 3396-97 Захист інформації. Технічний захист інформації. Терміни та визначення; ДСТУ ISO/IEC 2382-14:2005 Інформаційні технології. Словник термінів. Частина 14. Безвідмовність, ремонтопридатність і готовність; ДСТУ ISO/IEC 2382-32:2003 Інформаційні технології. Словник термінів. Частина 32. Електронна пошта; ДСТУ ISO/IEC 2382-4:2005 Інформаційні технології. Словник термінів. Частина 4. Організація даних; ДСТУ ISO/IEC 2382-5:2005 Інформаційні технології. Словник термінів. Частина 5. Подання даних; ДСТУ ISO/IEC 2382-9:2005 Інформаційні технології. Словник термінів. Частина 9. Обмін даними і in.

[11] Я. Юзьків, Національна система стандартизації на сучасному етапі, [w:] Збірник наукових праць учасників 10-ї Міжнародної наукової конференції „Проблеми української термінології СловоСвіт 2008", Львів 2008, s. 3–8.

© for this edition by CNS

Gros komputerów na świecie wykorzystuje systemy operacyjne korporacji Microsoft[12], podobnie dzieje się na Ukrainie. W takich warunkach niezmiernie ważne jest, by system operacyjny komunikował się z użytkownikiem w jego języku ojczystym. Pod tym względem sytuacja na Ukrainie była, a w zasadzie nadal jest, dość kuriozalna. Trudno dotrzeć do miarodajnych danych obrazujących skalę wykorzystania ukraińsko- i rosyjskojęzycznych systemów Microsoft na Ukrainie, jednak biorąc pod uwagę ofertę sklepów komputerowych[13] oraz posty na forach internetowych poświęconych IT (w tym kwestii ukraińskiej lokalizacji produktów informatycznych), można wywnioskować, iż zdecydowana większość komputerów na Ukrainie działa w oparciu o rosyjskojęzyczne systemy operacyjne.

Należy sądzić, że gdyby nie determinacja ukraińskich środowisk naukowych, sytuacja ta rysowałaby się jeszcze bardziej na niekorzyść ukraińskojęzycznego oprogramowania komputerowego.

Wkrótce po ukazaniu się systemu operacyjnego Windows XP (był to pierwszy OS Microsoftu poddany zabiegom ukrainizacyjnym) w środowisku ukraińskich informatyków i lingwistów pojawiło się wiele zarzutów dotyczących poziomu językowego jego lokalizacji.

Ze względu na wagę problemu, gremia akademickie (w rozwiązanie tej kwestii zaangażowali się na przykład przedstawiciele uczelni lwowskich — Politechniki oraz Uniwersytetu, uczeni reprezentujący Akademię Nauk czy członkowie Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki), ale także osoby związane z szeroko rozumianą sferą IT, wzięły udział w spotkaniu, którego celem było omówienie kwestii dostosowania do ukraińskiego odbiorcy systemu operacyjnego Windows XP oraz pakietu biurowego Microsoft Office.

W wyniku narady, która odbyła się 19 marca 2004 roku, uczestnicy konferencji podjęli liczne decyzje i postanowili między innymi, że:

1) bazą przekładu oprogramowania na język ukraiński będzie język angielski, a efekt tłumaczenia ma odpowiadać językowi ukraińskiemu pod względem lingwistycznym, terminologicznym i kulturowym;

2) w zakresie terminologii dotrzymywane będą zasady pisowni ukraińskiej stosownie do ustanowionych norm;

[12] Według danych międzynarodowej firmy badawczej Gemius, zamieszczonych na portalu ranking.pl, pod koniec czerwca 2013 roku systemy operacyjne Microsoft wykorzystywano w 92,36% komputerów na świecie, systemy wywodzące się z UNIX-a zainstalowano na 7,3% komputerów, http://www.na-necie.pl/2013/07/10/statystyki-systemow-operacyjnych-z-ranking-pl-pod-koniec-czerwca-2013/ [dostęp: 07.08.2013].

[13] Zob. m.in. http://www.krez.lviv.ua/komputer.html, http://www.complex.lviv.ua/, http://www.nimpha.com.ua, http://defis.lviv.ua/, http://www.klik.ua/, http://a1market.com.ua/, http://www.format.if.ua/shop.html, http://bomba.co.ua/, http://infomincer.net/, http://gigabyte.ucoz.ua/, http://laptopreview.org.ua/, http://www.poseidon.lviv.ua/, http://www.vint.if.ua/, http://kv-ua.net/, http://www.diawest.com/, http://www.notebook.lviv.ua/ i in. [dostęp: 16.02.2012].

© for this edition by CNS

3) koncern Microsoft będzie korzystać z wiedzy i umiejętności terminologów i językoznawców reprezentujących ukraińskie ośrodki akademickie oraz Towarzystwo Naukowe im. Tarasa Szewczenki;

4) w ramach witryny internetowej Microsoft funkcjonować będzie nowy angielsko-ukraiński glosariusz terminologii informatycznej, który na bieżąco będzie uzupełniany i monitorowany przez badaczy ze wspomnianych ośrodków.

Zdecydowano też o tym, by o wynikach obrad oraz obawach związanych z zaistniałą sytuacją powiadomić osoby mające choćby minimalny wpływ na kształt i funkcjonowanie rynku informatycznego. Adresatami listów[14] otwartych, w których poruszono kwestie monopolizacji rynku informatycznego przez koncern Microsoft oraz wskazano rozwiązania mające na celu poprawienie warunków rozwoju ukraińskiej (również pod względem językowym) sfery IT[15], stali się zarówno przedstawiciele ukraińskich władz, na przykład ówczesny premier Ukrainy, minister oświaty czy przewodniczący Komitetu ds. Telekomunikacji i Informatyzacji, jak i sam założyciel oraz dyrektor Microsoftu Bill Gates.

W wyniku między innymi tych zabiegów i pojawiania się kolejnych systemów operacyjnych Microsoft z już wyraźnie lepszą ukraińską warstwą tekstową sytuacja poprawiła się. Jednakże należy pamiętać, że funkcjonowanie ukraińskojęzycznych systemów operacyjnych, a w konsekwencji słownictwa informatycznego, konfrontowana jest z rzeczywistością rynkową. Tu natomiast, jak wspomniałem, znaczną część tego sektora handlu podporządkowały sobie firmy wywodzące się z Rosji lub też przedsiębiorstwa ukraińskie, jednakże preferujące i wykorzystujące w celach komunikacyjnych głównie język rosyjski. Stąd taka, a nie inna sytuacja w ukraińskim sektorze IT. Dotyczy to nie tylko rynku związanego ze sprzętem komputerowym czy oprogramowaniem — dominację języka rosyjskiego w ukraińskiej przestrzeni związanej z najnowszymi technologiami najwyraźniej dostrzec można bowiem na przykładzie Internetu.

Przygotowując monografię, w której szerzej omówiłem sytuację ukraińskiego słownictwa informatycznego[16], przejrzałem ok. 4 tysięcy witryn w domenie .ua po-

[14] Zob. http://www.lp.edu.ua/tc.terminology/TK_sem_WinUA.htm#Sect7 [dostęp: 27.08.2007] oraz http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_sem_WinUA.htm#Sect7.3 [dostęp: 23.05.2011].

[15] Uczestnicy narady stwierdzili, iż dochodzi nie tylko do monopolizacji rynku przez firmę Microsoft, ale co gorsza, również do ignorowania przez nią języka ukraińskiego w procesie opracowywania oprogramowania. W wyniku takich działań, jak słusznie zauważyli uczeni, może dojść do całkowitego wyparcia języka ukraińskiego ze sfery IT. W piśmie stwierdzono, że dotychczas dostępne oprogramowanie w warstwie językowej jest jedynie surżykiem, natomiast podstawą jego tłumaczenia na język ukraiński był język rosyjski, a nie, jak należało się spodziewać — angielski. Dlatego też postulowano, aby władze ukraińskie przy wsparciu odpowiednich mechanizmów prawnych broniły narodowych, kulturowych i oświatowych interesów Ukrainy, by przy udziale firm, takich jak Apple czy IBM, wspierano wdrażanie bezpłatnego oprogramowania komputerowego, wreszcie — by rozstrzygnięto problem ukraińskiej lokalizacji produktów koncernu Microsoft (ukraiński przekład miał bazować na oryginalnej angielskiej warstwie tekstowej).

[16] *Lingua Ucraina ad res informaticas pertinens. Studium nad ukraińskim słownictwem informatycznym* ukazała się nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Wrocławskiego (2013).

© for this edition by CNS

święconych informatyce. Jedynie na około 200 z nich (co stanowi niespełna 5% odwiedzonych stron WWW) komunikacja z użytkownikami odbywała się za pośrednictwem języka ukraińskiego. Nieznacznie lepiej rysuje się sytuacja pozostałych typów stron internetowych, jednak w porównaniu z zasobami sieciowymi w innych językach liczba ukraińskojęzycznych witryn jest wciąż bardzo mała. Potwierdzają to obserwacje Serhija Czemerkina[17], który stwierdza, że ukraiński Internet „rozmawia" głównie po rosyjsku. Według autora książki *Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси*, ponad 55% ukraińskich użytkowników sieci przypada na rosyjskojęzyczny Kijów, a ok. 30% skupia się w pozostałych, również rosyjskojęzycznych (poza Lwowem) ośrodkach — Doniecku, Odessie, Zaporożu, Charkowie i Dniepropietrowsku. Wobec tego nie może dziwić również fakt, że językiem większości projektów internetowych pozostaje język rosyjski. Na przykład udział ukraińskojęzycznych blogów zaliczanych już dziś do nurtu literackiego jest niemalże odzwierciedleniem ogólnej sytuacji ukraińskiej przestrzeni wirtualnej — jedynie 7% z nich to dzienniki pisane po ukraińsku.

Wpływy Federacji Rosyjskiej na funkcjonowanie posttotalitarnej Ukrainy są ogromne. Naciski w dziedzinie przemysłu, handlu, polityki (również w kwestii polityki językowej, o czym szeroko pisze między innymi Ł. Masenko[18]) widoczne są gołym okiem. Wprawdzie zostały one nieco zahamowane po pomarańczowej rewolucji, jednak na krótko. Pokłosiem protestów na Majdanie była nie tylko wygrana sił demokratycznych, ale również uchwalenie wielu aktów prawnych zmierzających ku zapewnieniu lepszej pozycji językowi ukraińskiemu. Rezultatem takiej polityki państwa ukraińskiego były między innymi ustalenia dotyczące używania języka ukraińskiego w mediach[19]. W przeciwieństwie do sytuacji poprzedzającej wydarzenia z przełomu lat 2004/2005 standardem stała się obecność filmów z ukraińskimi napisami czy profesjonalnym ukraińskim dubbingiem[20]. Dziś, choć stan taki utrzymuje się na akceptowalnym dla ukraińskiego odbiorcy poziomie, zapisy dotyczące obowiązku tłumaczenia filmów rosyjskojęzycznych już nie obowiązują (zniesiono je w 2011 roku). W kwestii omawianego słownictwa, wciąż istnieje ogromna dysproporcja w obecności oprogramowania w języku ukraińskim i rosyjskim, wynikająca choćby z faktu, iż wiele firm producenckich i dystrybutorskich ma swe siedziby na terenie Federacji Rosyjskiej[21]. Ma to bezpośrednie przełożenie nie tylko na stronę językową oferowanych produktów informatycznych (głównie rosyjskojęzycznych),

[17] С. Чемеркін, *Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси*, Київ 2009, s. 11–15.

[18] Ł. Masenko, *op. cit.*

[19] Rozdział I, art. 10 ukraińskiej ustawy o mediach z dnia 12.01.2006 roku (№ 3317-IV), zob. http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3317%2D15&c=1#Current [dostęp: 28.12.2006].

[20] Zob. artykuł Marty Szokało z 13 stycznia 2006, http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/story/2006/01/060113_films_dubbing_marta_sp.shtml [dostęp: 27.10.2007].

[21] Zob. http://www.mova.org.ua/modules.php?name=News&file=article&sid=224 [dostęp: 15.11.2007].

© for this edition by CNS

lecz także na fakt, iż w naturalny sposób wypierają one oprogramowanie w języku ukraińskim bądź przez swą obecność *de facto* nie dopuszczają do jego tworzenia (firmom najzwyczajniej nie opłaca się tworzyć specjalnie ukraińskich wersji software'u, bo zdają sobie one sprawę, że ich rosyjskojęzyczne produkty sprzedadzą się tak czy inaczej, jeśli nie na Ukrainie, to w Rosji lub innych państwach postradzieckich). Należy zaznaczyć, że warstwa językowa wielu produktów ukraińskojęzycznych (na przykład ukrainizowanych systemów operacyjnych) nosi znamiona rosyjskości (pomijam tu kwestię anglicyzacji omawianego słownictwa, gdyż jest to problem nieco innej natury).

Tymczasem warstwa językowa produktów informatycznych powinna odpowiadać normom języka ukraińskiego. Reguły ortograficzne i gramatyczne obowiązujące w języku ukraińskim[22] w sposób jasny i jednoznaczny określają to, w jaki sposób i na jakich zasadach mogą być tworzone, zapożyczane, transformowane (czy nawet adaptowane w formie niezmienionej) nowe jednostki wchodzące w skład danych zasobów leksykalnych. Praktyka pokazuje, iż wskazania te są nagminnie łamane, zarówno przez nielingwistów (głównie informatyków) parających się przystosowywaniem obcych terminów do wymogów języka ukraińskiego, jak i instytucje, które do takich norm stosować się powinny (na przykład koncerny informatyczne tłumaczące warstwy tekstowe swych własnych produktów na język ukraiński). Do przyczyn takiej sytuacji zaliczyć należy gwałtowny wzrost liczby pojawiających się terminów informatycznych, niedostateczne przygotowanie językoznawcze twórców terminów, wpływ języka rosyjskiego w procesie powstawania terminów ukraińskich[23] (czy to wskutek pośrednictwa w procesie zapożyczania terminów, czy też świadome ich rusyfikowanie), dewaluację tradycji nazewniczych bądź też najzwyklejszą ignorancję „twórców" (na przykład błędne opisy przycisków w oknach dialogowych за промовчанням ← ros. по умолчанию, відміна ← ros. отмена czy nazw urządzeń жорсткий диск ← ros. жёсткий диск itp.).

O najczęstszych „grzechach" towarzyszących procesowi tworzenia ukraińskiej terminologii informatycznej pisze między innymi Iryna Mentyńska[24], która badając materiał leksykalny zawarty w kilku słownikach terminologicznych, zwróciła uwagę na problemy zauważalne już na poziomie leksykalnym (*границі* zam. *межі*, *защита* zam. *захист*, *пустий* zam. *порожній*, *об'єм пам'яті* zam. *обсяг пам'яті*, *невірний пароль* zam. *неправильний пароль* i in.), jak też słowotwórczym (*зноска* zam. *виноска*, *лінійчаста діаграма* zam. *лінійна діаграма*, *керуючий блок* zam. *блок керування*, *гіперзсилка* zam. *гіперпосилання* i in.),

[22] Zob. Український правопис, Київ 2010, s. 287.

[23] O problemach tych pisze między innymi K. Bułachowśkyj (zob. *К. Булаховський, Русизми в україномовних інтерфейсах програм, „Вісник Національного університету »Львівська політехніка«.* Серія: Проблеми української термінології" nr 709, Львів 2011, s. 57–60).

[24] І. Ментинська, *Мовностилістичні проблеми української комп'ютерної термінології*, „Вісник Національного університету »Львівська політехніка«. Серія: Проблеми української термінології" nr 709, Львів 2011, s. 92–95.

© for this edition by CNS

morfologicznym (*файлу* zam. *файла*, *серверу* zam. *сервера*, *умови повторного запуска* zam. *умови повторного запуску*, *вид шрифта* zam. *вид шрифту*, *більш ширший набір функцій* zam. *ширший набір функцій*, *вибір програми по замовчанню* zam. *вибір програми як усталено*, *вирівняти по ширині (по центру)* zam. *вирівняти до країв (до центру)* i in.), ortograficznym (*чіп* zam. *чип*, *двохсторонній диск* zam. *двосторонній диск*, *макро-команда* zam. *макрокоманда*, *мініпроцесор* zam. *мініпроцесор* i in.) oraz syntaktycznym (*файл знайдений* zam. *файл знайдено*, *ім'я панелі команд, що впорядковуються* zam. *ім'я панелі команд, що її впорядковують (впорядковано)*, *дані переносяться* zam. *дані переносять (перенесено)*, *шаблон створюється* zam. *шаблон створюють (створено)*, *текстовий рядок відображається* zam. *відображає, відображають, (відображено)*, *пароль використовується* zam. *пароль використовують (використано)* i in.).

Publikacji poświęconych problematyce poprawności językowej oraz zapożyczeń w obrębie oprogramowania komputerowego jest znacznie więcej, wystarczy wspomnieć w tym miejscu artykuły autorstwa B. Rycara, R. Mysaka[25], R. Rożankiwśkiego[26], W. Kubajczuk[27], I. Hryhorowycz[28], J. Onyszczenki[29], I. Bajbakowej[30], Ł. Ilnyćkiej[31] i in. Zagadnienia poruszane w tych opracowaniach w znacznej części dotyczą właśnie problemu rusyfikacji omawianego podsystemu leksykalnego. Jest to niewątpliwie rezultat wieloletnich wpływów rosyjskich (a co za tym idzie — języka rosyjskiego) w tym obszarze nauki i techniki.

---

[25] Б. Рицар, Р. Мисак, *Мова та термінологія зукраїнізованих програмних продуктів фірми Майкрософт*, „Вісник Національного університету »Львівська політехніка«. Серія: Проблеми української термінології" nr 490, Львів 2003.

[26] Р. Рожанківський, Українська термінологія як наслідок „зближання мов", „Вісник Національного університету »Львівська політехніка«. Серія: Проблеми української термінології" nr 490, Львів 2003; Р. Рожанківський, I*нформаційна мова та інформаційні терміни програмного продукту Ворд компанії Майкрософт*, [w:] *Збірник наукових праць учасників 8-ї Міжнародної наукової конференції* „Проблеми української термінології СловоСвіт 2004", Львів 2004.

[27] В.П. Кубайчук, Є.В. Мейнарович, *До пакету Windows Ukrainian Interface Pack*, http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_sem_WinUA.htm [dostęp: 2.02.2012].

[28] І.І. Григорович, *Порівняльний аналіз термінології програмних продуктів фірми Майкрософт в англійській та українській мовах*, „Науковий вісник Волинського державного університету ім. Л. Українки", nr 4, Луцьк 2007.

[29] Ю.К. Онищенко, *Порівняльний термінологічний аналіз перекладів українізованих програм компанії „Майкрософт"*, „Гуманітарний вісник, Серія: Іноземна філологія. Проблеми сучасної світової літератури. Проблеми сучасного перекладознавства" cz. 12 (1), Черкаси 2008.

[30] І.М. Байбакова, К.В. Байбаков, *Англіцизми в українських комп'ютерних програмах та мові професіоналів*, [w:] *Проблеми лінгвістики науково-технічного і художнього тексту та питання лінгвометодики*, Львів 2000.

[31] Л. Ільницька, *Інтернаціональна лексика в комп'ютерній термінології та її опрацювання на практичному занятті з англійської мови в технічному ВНЗ*, „Вісник Національного університету »Львівська політехніка«. Серія: Проблеми української термінології", nr 503, Львів 2004.

© for this edition by CNS

Czy środowisko związane ze sferą IT na Ukrainie[32] jest w stanie (istotną kwestią jest, czy w ogóle odczuwa taką potrzebę, a jeśli tak, to czy zechce poczynić odpowiednie kroki w tym kierunku) otrząsnąć się z postradzieckich, posttotalitarnych (patrz: rosyjskich) oddziaływań, wciąż obecnych w życiu mieszkańców Ukrainy? Czy oddanie palmy pierwszeństwa językowi rosyjskiemu w tej sferze nauki, techniki, technologii, a także języka, co miało miejsce niemal automatycznie i w zasadzie jest kontynuacją stanu sprzed ponad dwóch dekad, będzie trwać nadal? Czy wysiłki rzeszy specjalistów reprezentujących sferę IT — językoznawców, ale też osób, które na przykład hobbystycznie zajmują się ukrainizacją oprogramowania — zmierzające ku rozwojowi ukraińskiego słownictwa informatycznego będą miały większe niż dotychczas przełożenie nie tylko na stan i zasoby tego podsystemu leksykalnego, lecz także jego funkcjonowanie w ukraińskiej przestrzeni językowej, społecznej, wreszcie wirtualnej? Udzielenie odpowiedzi na tak zadane pytania jest niezwykle trudne, niemal niemożliwe, a opisywaną sytuację zweryfikuje najbliższa przyszłość.

Problematyka traumy posttotalitarnej, pozostająca w obszarze zainteresowań naukowców, publicystów, pisarzy w wielu krajach bloku wschodniego, kwestia rozliczenia się z ponadpółwieczną spuścizną jest w dalszym ciągu aktualna. Kwestie te żywo dotyczą nie tylko historii, socjologii czy politologii, ale również zagadnień funkcjonowania języka. Należy podkreślić, że w tok tych swoistych rozliczeń z przeszłością, także w obszarze języka, wpisują się badania nad ukraińskim słownictwem informatycznym, jego przeszłością i przyszłością. Jeśli jednak wziąć pod uwagę stan opisywanej leksyki (ale też całych struktur związanych z ukraińską sferą IT), jej funkcjonowanie w obecnej rzeczywistości i zabiegi zmierzające do jej derusyfikacji, wypada stwierdzić, iż będą to działania długie i niezmiernie pracochłonne.

[32] Stwierdzenie to jest pewnego rodzaju uogólnieniem. Nie będzie bowiem dotyczyć np. pasjonatów zajmujących się ukraińską lokalizacją produktów informatycznych, dla których kwestia ukraińskości oprogramowania, a co za tym idzie ukraińskości słownictwa informatycznego pozostaje oczywista. Nie należy jednak zapominać, iż grupa osób myślących w ten sposób wciąż pozostaje w mniejszości. Przykładem niech będzie tu sytuacja opisana przez twórcę portalu Українська блогосфера jarofeda, który w związku z pytaniem jednego ze współpracowników o język, w którym najlepiej prowadzić dziennik internetowy („А якою мовою краще створити блог: російською чи українською?"), stwierdza: „я [...] навіть не припускав, що мова цього блога може бути якоюсь іншою. Бажання розвивати український сегмент було достатньою причиною для того, щоб писати саме українською". Zob. http://blogosphere.com.ua/2008/11/16/navischo-zavodyty-bloh-ukrajinskoju-movoju/ [dostęp: 21.03.2012].

© for this edition by CNS